

אייל סיון אייכמן: מי המזייף - ההיסטוריה או הזיכרון?

08/02/05

שש שנים אחרי שיצא סרטי "הספציאליסט" לאקרנים, ולאחר ששודר גם בערוץ 8 הישראלי אני מוצא עצמי לפתע מואשם ע"י ארכיון הסרטים היהודי ע"ש שפילברג בסילוף, בעיוות, בזיוף, בתרמית, ועוד האשמות כה חריפות עד כדי כך ש"הארץ" בחר לשים את הידיעה בעמודו הראשון. מר טרייסטר מי שהיה עד לא מזמן מנהל ארכיון שפילברג מאשים אותי בעריכה, בחיתוך בדיאלוגים, שיחזור דיונים, קירוב אירועים מרוחקים זה מזה, כלומר הרכבה מחדש של משפט אייכמן.

חלק מהטענות המוצגות על ידי הארכיבר הן נכונות עובדתית, אך אינן מבטאות אלא בורות מוחלטת על מהות בימויו של סרט, ולמעשה, על מהותה של עבודת ההיסטוריון בכלל ועל קולנוע המבוסס על עדויות ויזואליות בפרט. כמו כל היסטוריה, גם הסרט שלי מבוסס כמובן על סינון ועריכה, על מגמה להדגיש את מה שראיתי לנכון להדגיש. לעומת זאת האשמות של "זיוף" או יצירת "דיאלוגים מלאכותיים שמעולם לא התרחשו" היא חוצפה הגובלת בהוצאת דיבה. מהאופן שבו הוצגו הדברים ב"הארץ" מתקבל הרושם ש"שתלתי" חומר והעלמתי עדויות במטרה להציג תמונה מגמתית. על זאת, כפי שיתבהר להלן ניתן לאמור: הפוסל במומו פוסל. מה שלא מוצג היא מהי "מגמתיות" זו שאותה שוללים המבקרים. מתוך אי האמירה עולה הרמז הנלוז כביכול אני רוחש אהדה כלפי הפושע הנאצי אדולף אייכמן, ואמפתיה זו היא שדחפה אותי כביכול לזייף את צילומי משפטו.

הויכוח על הסרט לא התחיל אתמול, וטענת הסילוף הזו איננה יכולה לתרום לו מאומה. הויכוח על הסרט הוא חלק מויכוח רחב הרבה יותר בנוגע לנאציזם ופשעיו, ובפרט בנוגע לאופיים של מבצעי הפתרון הסופי. אני ניסיתי לתרום את חלקי, תוך ניצולו של החומר הוויזואלי שאליו הגעתי לאחר מאמצים מרובים.

כאמור, בעשותי את "הספציאליסט" הייתה לי "מגמה" ברורה: להציב את דיוקנו של הפושע המודרני במלוא-מובן-המילה, פושע המכתבה, פושע שאין ידיו מגואלות בדם, רוצח המבצע את פשעו ממרחק באמצעות טפסים ומכשיר הטלפון שבמשרדו. הסרט מנסה לברר שאלות אלה באמצעות הייצוג

הוויזואלי של המשפט. מגמתי הייתה לתאר באופן מדויק את עבודתו של אייכמן, ולהפוך את עדותו שלו לכתב אישום כנגד האיש. לו הייתי בא וטוען שאני מתאר ישיבה אחת במשפט, אפשר היה להגיד שאני מסלף ושאינני פועל על פי כללים מתודולוגיים מספקים. אלא שהסרט מצהיר במפורש על מטרתו ועל כללי העריכה שהנחו אותו. כבר בתחילת הסרט נכתב שמדובר בסרט שנערך מתוך החומר של משפט אייכמן, ואין זה סרט על משפט אייכמן או סרט המתיימר לסכם את המשפט. "הספציאליסט" נערך מתוך הדרמה, ובהשראת חיבורה של חנה ארנדט "אייכמן בירושלים: דו"ח על הבנאליות של הרוע". במובנים רבים הלכתי בעקבות הצלם והבמאי של המשפט, ליאו הורוביץ, שהוא עצמו גילה מודעות לשאלות מרכזיות אלה, וצילומו מעיד על תהייתו בדבר אופיו של מי שביצע את הפשעים המחרדים ביותר שניתן להעלות על הדעת. דיוקנו של אדם שמאמין שהפקודות הן פקודות ואין לערער או להתווכח עימן. אני כמובן לוקח אחריות מלאה ל"מגמתי" ואני שואל את עצמי כיצד נראה סרט (ספר, מחקר, יצירת אומנות...) שאין מאחוריו כל מגמה?

"הספציאליסט" הינו הסרט הראשון בו פושע-מכתבה הוא הדמות המרכזית. זוהי מסה פוליטית על הציות לחוק ועל מושג האחריות. מאסה קולנועית זו מטרתה להמחיש את נוכחותו של "מקרה אייכמן" בסביבתנו אנו ואת הסכנה שבציות למרות. אדם זה שהרדים את מצפוננו ושסירב לעמת את מעשיו עם משמעות מעשיו, לא ראה בסביבתו דבר מלבד בעיות ופתרונות טכניים, התבטא אך ורק באמצעות קלישאות. במילים אחרות אדם שלא חשב. תיאור תחושותיו "ככלי בידיהם של כוחות עליונים" או "כטיפה קטנה באוקיינוס" גם הן לקוחות מעולמנו אנו. כמו תחושת סחרחורת חוסר האונים והשאיפה לסדר בכל מחיר של היודנרטים, הלא הן מועצות היהודים, שכפו הנאצים ושכללו נכבדים יהודים שהיוו חלק מהמערכת הארגונית של הנאשם.

גישה זו מפרש מר טרייסטר כ"ניסיונו של סיון לצייר את דמותו של אייכמן כאיש רגוע ולא מזיק", כאיש "נעים הליכות". אין לי אלא לתמוה על הגדרתם הם של אנשים "נעימי הליכות". אכן, טענה דומה הושמעה גם כלפי חנה ארנדט עם צאת ספרה לאור ב-1963. לאחר שצפיתי (ואני היחיד בעולם) בכל מאות השעות של משפט אייכמן, גדלה הערצתי כלפי הדייקנות שבו תיארה ארנדט את המשפט ואת הנאשם. הוא בירוקרט, לא אדם נעים הליכות, ביטוי חסר כל משמעות.

אם "מקרה אייכמן" ממשיך לעורר וויכוחים קשים, אין זו כמובן שאלת אשמתו. אייכמן צריך להיות מקוטלג בין הפושעים הגדולים ביותר בהיסטוריה. זה מובן מאליו, והניסיון ליחס לי כוונות אחרות הוא זדוני וחסר כל בסיס. העדויות שבע"פ, בכתב או המצלמות שהוצגו על מחנות הריכוז וההשמדה הנאצים מאז סוף מלה"ע ה-2 ועד ימינו אנו, מעידות בהרחבה על הזוועה הנאצית ועל חלקו הפעיל של אייכמן בטבח, פעילותו הנפשעת איננה סוד לאיש. במידה מסוימת אף לא לאייכמן עצמו. הבעיה, הבווערת גם היום, שמעורר קצין משטרה זה נמצאת ברמה שונה: בעצם טבען של פעולותיו הפושעות, בהגדרת פעילותו הספציפית, בשפע ההסברים והתיאורים שהוא מבטא במשך משפטו. אייכמן, אנו יודעים, רואה עצמו כ"בורג קטן במערכת" בתור "מעביר מסרים" לפי הגדרתו הוא. הוא מתאר את עבודתו במדויק, הוא מסביר היטב כיצד ארגן, מצא פתרונות יצירתיים, שלח טרנספורטים עמוסי ילדים לאושוויץ וכיו"ב. את עבודתו זו מגדיר אייכמן כעבודתו של "בורג קטן". המפתיע הוא שמתנגדי הסרט ה"ספציאליסט" וביניהם ילדיו של התובע גדעון האוזנר מקבלים את הטענה שאם אלו "בלבד" מעשיו של אייכמן הרי אכן מדובר ב"בורג קטן". אני משאיר למתנגדי את האחריות לעמדה זו.

יש כאלה שטוענים שאדם שהואשם בכל כך הרבה פשעים חייב להיות "מחליט", וכי הסתתרותו מאחורי הטיעון של "ציות לפקודות" היא זלזול נוסף באינטליגנציה האנושית. אדם ששלח כה רבים למוות חייב להיות בהכרח אדם הפועל מתוך מניעים שטניים וצמא לרוע, מתוך תענוג הרס שעל-פי דבריו של התובע האוזנר "העמידה אותו בשורה אחת עם חיות פרא". עמדה זו מתעלמת באופן בוטה מהערתו החשובה של פרימו לוי בשנת 1960, בעקבות תפיסתו של ריכרד באר, מי שפיקד על מחנה אושוויץ אחרי רודולף הס: "באר שייך לסוג האדם מהמסוכנים שבמאה הנוכחית. אדם המסוגל להתבונן, יבחין בקלות שבלעדיו ובלי ההסים והאייכמנים למיניהם (...) בלי אותם אלפי נאמנים, ממלאי פקודות עיוורים, הטורפים הגדולים: היטלר, הימלר, גבלס היו חסרי און וכוח לחימה. (...) הם היו נוסקים כמטאורים דועכים בשמי אירופה".

מטרת התביעה הייתה להוכיח שאייכמן היה "נותן פקודות" ולא "מקבל פקודות" כפי שטען. כמובן שבאירוע עמוס משמעויות פוליטיות כמו משפט אייכמן מדינת ישראל לא יכלה להסתפק באדם בעל תפקיד משני, ונדרשה דמות מרכזית. לכן ניסו להוכיח שהנאשם היה שותף להגיית רעיון הפתרון הסופי,

שהוא נתן את הוראות הביצוע ושהוא פעל להגשמתו "מתוך להיטות רצון ותאוה" כדברי התביעה. פשע-המכתבה לא הוכל בקטגוריות המשפטיות של התביעה. מעשיו של אייכמן נתפסו כמשניים לעומת הניסיון לבדוק אם הוא היה בעמדה היררכית שאפשרה לו להיות מעצב המדיניות עצמה. אייכמן לא הכחיש את מעורבותו: להיפך, הוא מכיר בעובדה שמחלקתו סיפקה את המערך האדמיניסטרטיבי והלוגיסטי ההכרחי לשם ביצוע הרצח ההמוני. תיאוריו על תפקודה ודרך פעולתה של תעשיית הפשע הנאצי היא הצגה מדויקת ואותנטית של מה שתיאר ההיסטוריון היהודי ראול הילברג בספרו "חורבנה של יהדות אירופה": פקידים, אנשים טכניים, מדענים, שכירים למיניהם כל אחד מהם במקומו עושה את תפקידו במסירות. הם הוציאו לפועל נהלים שגרתיים ופתרו בעיות פרקטיות. השפה שבהם השתמשו הייתה מקודדת - פינוי, טרנספר, ישוב מחודש, הליך, טיפול מיוחד, פתרון סופי - ביטויים מעין אלו היסוו בצורה מגושמת את המציאות כדי לאפשר לכל אחד להתבדל ממנה. מעגל אלימות זה נוטרל מבחינה מנטאלית, כאילו נבלע בסדרה אין סופית של פעולות בנאליות.

כמדומני שהעמדה העקרונית שהסרט מציג מקובלת כיום על מרבית ההיסטוריונים המרכזיים בארץ ובעולם. בכל אופן, אף מחקר לא הצליח להוכיח שאייכמן עשה יותר ממה שהוא עצמו טען שעשה. אני מציע למר טרייסטר וחבר מרעיו להתעדכן בהיסטוריוגרפיה העכשווית כפי שהוצגה ע"י חוקרים והיסטוריונים בעלי שם בין-לאומי כראול הילברג, כריסטוף בראונינג, פרימו לוי, צוואטן טודורוב, ארנו מאייר, פייר וידאל נאקה, משה צימרמן ועוד רבים אחרים. אדרבא, דווקא אנושיותו של אייכמן היא המצמררת. אם אכן, כמו שטען גדעון האוזנר ועמו אחרים התומכים בגישה שאייכמן "חי כנמר בג'ונגל" אזי נשאלת השאלה מה הטעם במשפט לחיה? הרי מאז ימי הביניים חדלו בני-אנוש לשפוט חיות בבית המשפט. לא יעלה על דעתו של איש בר בינה להעמיד לדין אריה או נמר. משפט אייכמן הוא משפטו של בן-אנוש, בשר ודם, אדם מן השורה, או כמו שאמר הנאשם עצמו "אם לא הייתי אני העושה מעשים אלו, מישהו אחר היה עושה אותם".

אפשר כמובן לטעון כנגדי שבחרתי קטעים מסוימים. זה כמובן מחויב המציאות - לסרט באורך של 128 דקות שמתבסס על חומר ארכיוני של 350 שעות, חומר שפונה לאפיקים רבים. אבל זו כמובן טענה בלתי עניינית, וגם אנשי ארכיון שפילברג יודעים זאת. האם הסרט היחיד ה"אמיתי" שניתן לעשות מחומרים אלו הוא סרט בין 350 שעות? אם כך הדבר, מדוע סוחרים מזה שנים

אנשי הארכיון בדקות פרוטות של החומר? הכמות העצומה של החומר הארכיוני דרש בהכרח מבט סלקטיבי. אין ספר על אייכמן או על משפט אייכמן שמשתמש בכל העובדות. בתוך מסגרת זו עיקר הסרט שלי הוא תהליך העריכה, שמטרתה היא לחשוף את אותם רגעים, את אותם דימויים, שבהם ניתן לנסות ולהבין יותר את ההשמדה, את הפושע. בכל מקום הדגשנו את העבודה הקולנועית שלנו. כל החומרים שבהם השתמשנו עברו טיפול. הוספנו תאורה, שיפצנו את התמונה. הטענה כאילו הוספנו צחוק חיצוני היא שקרית בעליל, והשימוש בה מעיד עד כמה חלש הטיעון. ביחס ליתר העובדות, אכן, לשם הדגשת אותם יסודות, שילבנו קטעים משלבים שונים של המשפט, בדרך אסוציאטיבית עם הגיון משלה, ובעיקר - מתוך מגמה להדגיש נקודות אחרות. מי שיבחן את עבודתנו, יוכל אולי להתנגד לתזה, אבל יצטרך להסכים שצירוף זה לא היה שרירותי, וגם לא מגמתי במובן של עיוות דמות זו או אחרת.

אני בהחלט מסופק אם בחירה אחרת מתוך שלל החומר הארכיוני שנותר היה מוביל למסקנות הפוכות משלי. העדים שאליהם מפנה הארכיבר אינם מספקים את העמדה שהוא מצפה לה. הדיוקן המצטייר לאורכן של 32 ישיבות בית המשפט שבהן אייכמן עונה על שאלות עורך דינו, התובע והשופטים, אינו דיוקן של סוטה סדיסט או רוצח סדרתי. אייכמן היה מן הסתם אנטישמי, אבל לא יותר מרוב רובם של בני דורו. בעקרון הוא אמר את האמת, ומן הסתם אכן היה המוציא לפועל של חוק נפשע, לא יוזמו. אשמתו היא בצייתנותו, לא בשום ייחוד שהיה לו.

תפיסה פרוזאית זו נאלמה ונעלמה בעקבות משפטו של אייכמן, כאשר האירוע חסר התקדים, הרצח התעשייתי, קיבל סטאטוס של קדושה ונקשר אליו הביטוי התנ"כי "שואה". האירוע הוגדר "בלתי נתפס", "אין מילים לו", "בלתי ניתן להצגה", כשייך לעולם מטפיסי הנמצא מעבר לכל בינה. ההתנתקות מראיית הקדושה הזו, כלומר ראיית הפושע כבירוקרט חרוץ שמעל לכל מכבד את החוק ואת ההיררכיה, נתפסת כנראה כהפנמת ההיגיון של הנאשם עצמו וקבלת שקריה של המפלצת. לתאר ולדון בשיתוף הפעולה של מועצות היהודים (היודנראטים) עם מערכת הגירוש שהעמיד אייכמן, זה להסתכן באישום של טשטוש הגבול בין הקורבנות והקלגסים. מסתבר שעדיין לקבל את אייכמן כמות שהוא, לראות בו דמות בנאלית, נחשב לבנאליזציה של הנאציזם עצמו ומעורר חשד של חוסר הכרה ואף חשד בשיתוף פעולה ערמומי

בדיעבד עם היטלר. להחזיר את "הפלנטה אשוויץ" לעולמם של בני אנוש, פירושו להיחשף להאשמות מדהימות של הכחשת השואה ורוויזיוניזם.

העובדה שההאשמה בסילוף באה מתוך האוניברסיטה העברית היא עזות מצח מדהימה: במשך למעלה מ-33 שנים שכבו סלילי הוידאו המקוריים של משפט אייכמן כאבן שאין לה הופכין במתקני השירותים של האוניברסיטה העברית בירושלים. איש לא התעניין בהם והמוסדות הארכיונים האמורים על שמירתם אף התכחשו בתוקף לעצם קיומם של חומרים נדירים אלו. וזאת למרות החלטת בית הדין ששפט את אייכמן שיש להתייחס לחומר המצולם כאילו היה פרוטוקול המשפט עצמו. מתוך 350 השעות המוקלטות בוידאו עמדו לרשות הציבור החוקרים ואנשי הקולנוע והטלוויזיה רק 68 שעות של עותקים באיכות מבישה. בתמורה לשימוש בחומר חלקי ומשובש זה נדרש תשלום גבוה במיוחד, בניגוד למה שנהוג בכל רחבי העולם כאשר מדובר במסמכים מצולמים של משפטים נגד האנושות (כמו משפטי נירנברג), שהשימוש בהם לא מצריך תשלום. מבלי להניד עפעף, שיקרו במשך שנים הארכיברים כשטענו שהמדובר בהקלטות המקוריות. אפילו נאומו ההיסטורי של האוזנר לא היה נגיש לציבור מכיוון שלא היה חלק מאותן שעות ספורות שהועתקו ונערכו מהחומר המקורי בסוף שנות השבעים.

רק לאחר שהתרענו על ההזנחה הפושעת ולאחר שנאלצנו לפנות לבג"ץ, הסכימה המדינה - שלא ידעה עד להתערבותנו להיכן נעלמו החומרים המקוריים - לאפשר לנו להעתיק לשם שימור את כל החומר המקורי בפורמט דיגיטאלי. ההסכם היה שבנוסף לביצוע ההעברות על חשבוננו, ולהענקת כל החומר המועתק לארכיון שפילברג, נשלם על זכות השימוש בארכיונים טבין ותקילין. ובכן הודות לסרט קולנוע ניצל מה שנישאר מהארכיונים המקוריים, ואפשר לקבוע שללא הפקת הסרט "הספציאליסט" החומרים המקוריים היו נעלמים לצמיתות. למעשה, רק לאחר שצפיתי בכל החומר הקיים התברר לי שלמעלה מ-150 שעות של תיעוד נעלמו, כמחצית מהעדויות, נעלמו לצמיתות, וזאת מבלי שאיש ייתן על כך את הדין. בעקבות עבודת הארכיון שמומנה ע"י מפיקי הסרט ושארחה למעלה מ-6 חודשים הצלחנו הודות ל-6 הכרכים של הפרוטוקולים של ישיבות המשפט, לארגן את הקיטלוג היחיד מסוגו בעולם של חומרים מצולמים אלו, שנשמרו ללא כל סדר כרונולוגי או ציון.

והנה, אותו מוסד שפשע בזלזולו בשימור אותו חומר ארכיוני ייחודי ויקר ערך מבחינה אנושית והיסטורית מעמיד עצמו היום כאמון על ההיסטוריה. כאשר באים היום אנשי האוניברסיטה העברית וארכיון שפילברג לטעון בשם האמת ההיסטורית, כדאי להיזכר בתשובתה השערורייתית של מי שהייתה המנהלת והסוחרת הראשית בארכיון שפילברג כאשר נשאלה ב-1995 ע"י עיתון הארץ מדוע לא נשמרו כנדרש הסלילים המקוריים של משפט אייכמן. תשובתה הייתה: "כל הקטעים הסנסציוניים של המשפט היו נגישים, זאת אומרת שהעיקר נשמר"[1]. כלומר, אנשי הארכיון עצמם עשו צנזורה והחליטו מהם הקטעים הראויים לצפייה מהמשפט, ומהם "הקטעים הסנסציוניים". פקידי הארכיון נטלו לעצמם את הרשות לקבוע מה עיקר ומה טפל.

68 השעות שהיו נגישות לציבור עד לתחילתה של הפקת הסרט "הספציאליסט" כללו בעיקר עדויות ניצולים, חלק קטן מנאומי התביעה ואת משפטו המפורסם של אייכמן שאיננו אשם. כך, דרך גניזתם או הסתרתם של רוב חומרי המשפט מעין הציבור, כולל החוקרים האמונים על הארכיון, נקבעה דמותו הוויזואלית של משפט אייכמן, ובעיקר דמותו של אייכמן כאילם המכחיש את מעשיו. זו כמובן ראייה חלקית של הדמות והמשפט ההיסטורי.

בראיון מצולם מספר הבמאי היהודי-אמריקאי ליאו הורוויץ, מי שהיה ממונה על הקלטתו של משפט אייכמן, ואשר ביים את הסרטים הראשונים לאתר ההנצחה באושוויץ: "הייתי נרגש שאייכמן עומד למשפט מכיוון שהייתה לו האפשרות להציג מדוע אירועים אלו קרו. (...) הייתי משוכנע שהאנשים בישראל התענינו בכך. (...) אבל מסתבר שהם לא היו מעוניינים לגלות את טיבעו של הפשיזם. הם היו רק מעוניינים בדרמטיזציה של האירועים הנוראים שקראו ליהודים"[2].

ובאמת, בעיני המנהלת של ארכיון שפילברג, כל הקטעים שבהם אייכמן מדבר במשפט, ואשר לא היו נגישים, אינם העיקר. ההיגיון הזה אומר שעדותו של הפושע הנאצי היחיד שמעיד על תהליך ביצוע "הפתרון הסופי" בפרטי פרטים איננו מעניין, ובכלל זה עדותו הבלעדית של מי שאומר ש"היטלר נתן את הפקודה להשמיד את היהודים". עדות זו המופיעה בסרט לא נחשבה כסנסציונית. לפי תגובתם של ארכיון שפילברג והאוניברסיטה העברית מתגלה שגם היום ואולי דווקא היום, למעלה מ-40 שנים לאחר משפט אייכמן הדברים עדיין נכונים. עם היעלמותו של אייכמן נעלם גם החומר הארכיוני. ניתן לומר

שהזיכרון החליף את ההיסטוריה.

בחרתי להראות את מחירה של ברירה, של אלטרנטיבה: ציות למרות או חיוב הבחירה אישית, ויתור על אחריות או אוטונומיה אישית. נשענתי על מימד מזעזע זה בשביל לשרטט את האסון שבציות למרות, ושמרתי בזיכרוני את האישום כפי שמציעה ארנדט באפילוג של הדו"ח על הבנאליות של הרשע: "הבה נניח, לצורך הדיון, שרק חוסר מזל הוא שהפך אותך למכשיר ממושמע בארגון של רצח המוני; עדיין נותרת בעינה העובדה שאתה ביצעת מדיניות של רצח המוני, ובכך תמכת בה בצורה פעילה. שהרי פוליטיקה איננה דומה לגן ילדים; בפוליטיקה, ציות ותמיכה הינו הך. ובדיוק כשם שאתה תמכת וביצעת מדיניות של סירוב לחלוק את האדמה עם העם היהודי ועם בניהן של כמה אומות אחרות - כאילו שלך ולממונים עליך הייתה זכות כלשהי לקבוע למי מותר ולמי אסור לשכון בעולם - כך אנו מוצאים שאין לצפות מאיש, כלומר, מאף בן אנוש, כי ירצה לחלוק איתך את האדמה. מסיבה זו, ואך ורק מסיבה זו, עליך להיתלות"[3]

למרות שהוא לא מציין זאת במפורש, ניכר שבעיית היודנרטים מעוררת בעיה אצל מר טרייסטר מארכיון שפילברג. אחרת לא היה נתפס כל כך לעדות פרוידיגר, שבמהלכה נשמעו צעקות מהאולם נגד העד שהואשם כמשתף פעולה. ממד זה, אגב, הועלה עוד בזמן המשפט על ידי חיים גורי ונכלל בספרו "מול תא הזכוכית". אינני יודע מדוע בחר התובע האוזנר להביא לעדות כל כך הרבה יודנרטים (כשליש מהעדים), אבל זו עובדה. אין זה מפתיע שהנאצים הצליחו "לרתום את היהודים לעבודת השמדתם", בלשונו של השופט בנימין הלוי, ואין זה מקרה חריג. אך אין בזה כדי לשנות את ההתייחסות היסודית לאייכמן.

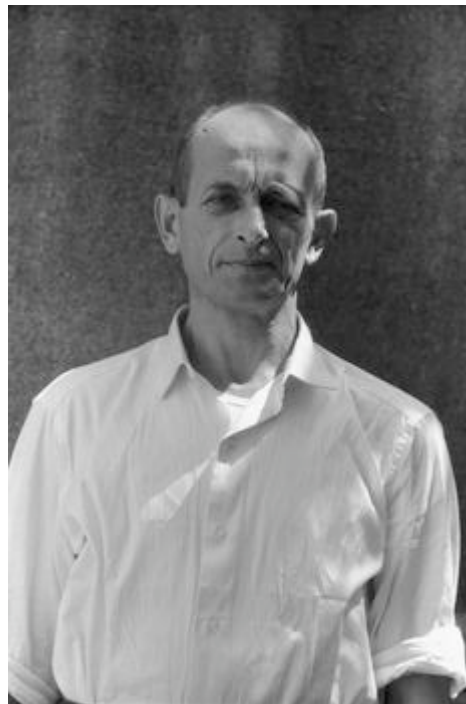
הפולמוס שעוררו פקיד הארכיון ואנשי המחלקה המשפטית של האוניברסיטה העברית צריך להדליק נורה אדומה אצל החוקרים, ההיסטוריונים ואנשי הקולנוע התיעודיים המאמינים בחופש המחקר והיצירה. זו סכנה העומדת לפתחו של כל חוקר או קולנוען רציני כשמחלקה משפטית או ארכיון כלשהו יקבעו כיצד יש להציג את ההיסטוריה או מהו סרט דוקומנטרי.

הערות

[1] הארץ 14 בספטמבר 1995

[2] ליאו ט. הורוביץ בראיון לסוזן סלימוביץ, המוזיאון היהודי
ניו-יורק 4 במרץ 1986

[3] חנה ארנדט, **אייכמן בירושלים: דו"ח על הבנליות של
הרוע עמ' 290**, הוצ' בבל ת"א 2000

אייכמן ביומו הראשון בכלא בארץ / ארכיון התצלומים הלאומי

ברשת מ-08/02/05

קישורים

"הנדון: זיוף קטעי סרטים ממשפט אייכמן"

"בשבוע שבו מציין העולם 60 שנה לשחרור מחנה ההשמדה
אשוויץ הגיעו לידי 'הארץ' מסמכים שהועברו אל היועץ
המשפטי לממשלה".

גואל פינטו על אייל סיון ו"הספציאליסט", **הארץ** <<<

הפרוטוקולים של משפט אייכמן

מהדורה מקוונת של הפרוטוקולים של המשפט, מתוך אתר
האינטרנט של פרויקט "יזכור" <<<

<http://readingmachine.co.il/home/articles/1107884370>